

ЖЫР АЛЫБЫ, НӘРЛИ ТІЛ МЕН ДӘСТҮРЛІ ХАЛЫҚ ПОЭЗИЯСЫНЫҢ АТАСЫ, XX ГОМЕРІ – ЖАМБЫЛ ЖАБАЕВ

Оразалиева Айдана Нурлан қызы

Шыршық мемлекеттік педагогика университеті
Қазақ тілі және әдебиет бағытының 1-курс студенті

Байзаков Жандос Абдазимович

Ғылыми жетекшісі: филология ғылымдарының докторы
(phd) Шыршық мемлекеттік педагогика университеті
Email: orazalievaaydana@gmail.com

Аннотация: Жамбыл Жабаев ақын, жырау, импровизатор. Жамбыл 10 жасынан бастап қолына домбыра алып өлең шығара бастаған. Ақынның соғыс жылдарына арнап шығарған өлеңдері 3000 жолдан асады. Ерекше атап кетер жәйттердің бірі Жамбыл өзі хат танымаған және оның сақтау қабілеті жоғары болған. Сол себепті 92 жасына дейін өлеңдерін хат бетіне түсірмей жатқа білген. Оған содан кейін хатшы болып Ғ.Орманов, М.Әуезов, Ә.Тәжібаев т.б. ақындар қызмет атқарған. Романовтар әулетінің 300 жылдық мерейтойында Жамбыл 67 жасынқа келгенде алғаш рет фото суретке түседі. Оның шығармалары әлемнің 44 тіліне аударылып, дүние жүзіне тараған.

Кілт сөздер: Импровизатор, жыр жауһары, айтыскер, бата, жауынгер, зерек, молда, Гомер.

THE GIANT OF SONG, THE FATHER OF NURTURED LANGUAGE AND TRADITIONAL FOLK POETRY, XX HOMER - ZHAMBYL JABAEV

Annotation: Zhambyl Zhabaev is a poet, a poet, an improviser. From the age of 10, Zhambyl started composing poems with a drum in his hand. Poems written by the poet during the war years have more than 3000 lines. One of the things that should be especially noted is that Zhambyl himself did not recognize letters and he had a high memory capacity. That's why he memorized his poems until he was 92 years old. G. Ormanov, M. Auezov, A. Tazhibaev, etc. became his secretaries. poets served. On the 300th anniversary of the Romanov dynasty, Zhambyl took a photo for the first time when he turned 67. His works have been translated into 44 languages and spread all over the world.

Key words: Improviser, master of poetry, argumentative, blessed, warrior, intelligent, mullah, Homer.

*Жамбыл бір теңіздей шалқыған айдыны,
Жамбылсыз домбыра күйсиз де қайгылы.
Жамбыл бір теңіздей толқыны тулаған,
Ұлы жыр онсыз бір толқындап тумаған.*

(Мақсуд Шайхзаде)

Кіріспе: Жамбыл өлеңдерінің қуаты, құдіреті – оның өрнекті теңеу, ойлы тереңдігінде жатыр. Жамбыл екі заманды көріп жасаушы жасы жүзге таяған ХХ ғасырдың Гомері атанған ақын. Жамбылдың шығармашылығынан жыр жауһарынан тамған қазынаны көріп, оның өлеңдерін оқыған сайын ең асыл қазынаға тап болуымыз анық. Жамбыл шығармашылықтан бөлек айтыс өнерінде де биіктерден көріне білген ақын. «Аузыңды сөзбен кілттеймін» деп айтысқа түскен деседі. Ол кезеңнің айтыскерлері бір сөзден құлаған, демек ол кезде сөздің құндылығы өте жоғары болған. Аузын ашса жыр жауһары төгілген ол ғұмыры өзі кір келтірмей, тәңіріндей табынып өткен ақындық өнері жайлы жырдан ескерткіш турғызып кетті.

Негізгі бөлім: Жыр алыбы Жамбыл Жабаев 1846 жылдың ақпан айында қақаған қыстың күнінде дүниеге келеді. Руы - Ұлы жүз Шапырашты тайпасынан. Оның арғы аталары ауқатты, беделді адамдар болғаны мен әкесі – Жабай жұмыр денелі, найзагер кісі өте кедей адам болған. Солай Жамбыл ақын жоқшылықтың тауқыметін көріп ер жетеді. Анасы – Ұлдан тура мінезді абысын-ажын арасында беделді жан болған. Жамбылдың үш әйелі болған. Бірі қайтыс болған соң біріне үйленген. Үш әйелден 8 ұл, 2 қыз өмірге келген. Жастайынан Жамбыл ән мен өнерге құмар болып, білімнен сусындап, айтысқа деген қайрет жігерін арттырып өседі. Ауылдың кішігірім тойларында бас көтеріп, өнер көрсетіп, ақындық қырынан көріне бастайды. Әкесі оны ауыл молдасына оқуға бермек болғанда ер жеткеннен пысық, зерек болып өскен Жамбыл молданың қолында оқығысы келмейді. Жамбыл 14 жасынан бастап өлең айтып, 15 жасынды Сүйінбай ақыннан бата алады. Оның айтқан өлеңдері Жетісу өңірінде жайылып жүйрік ақын Сүйінбайға ұнап қалып, ақын оған былай дейді: «...Балам, өз өлеңіңді шығар, бірақ оны ел-жұрт жаттап алатын, ешкім ұмытпайтын болсын, сенің өлеңің жеке адамдардың көңілін көтеріп, олардың сүйсініп отыратын өлеңі болмасын, бүкіл халықтың сүйіп тыңдайтын өлеңі болсын!»,- деп бата береді. Жамбыл Сүйінбайды өзіне ұстаз етіп біледі. Сүйінбай мен Тезек төре арасындағы айтысты жатқа білген. Жамбыл Сүйінбайдың бастасын ғана алып

қоймай оның қасын ілесу құрметіне ие болады. Осылайша Жамбыл ақын өзіне ұстаз, пір тұтқан адамына:

Менің пірім – Сүйінбай,
Сөз сөйлеймін сыйынбай.
Сырлы, сұлу сөздері,
Маған тартқан сайындай.
Сүйінбай деп сөйлесем,
Сөз келеді бұрқырап,
Қара дауыл құйындай.

-деп ұстазына деген жылы ілтиапты мен асқан жоғары құрметін өлең жолдары арқылы жеткізіп берген.

Жастайнан Жамбыл ауыз әдебиеті үлгілерін сусындап өскендіктен өзінің ақындық шеберлігі мен айтыстағы арландығы барған сайын кең өріс алып, жетіле түседі. Ол Сарбас, Досмағамбет, Құлмамбет, Айкүміс, Қатақан сияқты аса талатты ақындармен айтысқа түсіп оларды сөзсіз жеңіп шығады. Ақын өзінің өлеңдерінде жоқшылықтың зардабын шеккен, қиынышылықтан күн көре алмай жатқан халықты шеберлікпен жеткізіп берген. Тіпті әкімдердің кейбір бұйрықтарына қарсы шығып абақтыда жатқан кездері де болған. Абақтыға қамап мойындатпақ болған әкімнің де бұйрығын қабылдамай жата береді де ақыр соңында амалы болмаған әкім Жамбылды және оны қостаған ақындарды босатудан басқа амалы қалмайды. Міне, осылай Жамбыл «Зілді бұйрық», «Патша әмірі тарылды», «Шағым», «Жылқышы», «Өстепкеде» деген өлеңдерінде саяси әлеуметтік оқиғаларды шыншылдықпен сипаттай жөнеледі. Жамбыл өзі өмір сүрген заманның қандай болса да жағдайын ашық түрде сипаттап бере алған. Тек қана жаман жақтарын ғана емес, Кеңес дәуірінде қол жеткен игі талпыныстарды мақтап марапаттай түскен. Екінші дүние жүзілік соғыс жылдарында ақын Отан қорғау тақырыбына белсене кіріседі де «Ленинградтық өрендерім» атты әрбір жауынгерді жігерлендіретін өлеңін шығарады. Одан бөлек «Қамал бұзған қаһарман», «Отан әмірі» т.б. өлеңдері де жарыққа шыққан. Осылай 1945 жылдың 22 маусымында 100 ге таяған шағында өмірден озады, Бірақ өзінің өлең-жырларымен жіне «Өтеген батыр», «Сұраншы батыр» сияқты поэмалары, айтыстары арқылы халық жадында мәңгіге сақталып қалды. Оның моласы қазіргі Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Жамбыл ауылында. Ол қайтыс болған кезінде тоқтап қалған сағаты кәзір музейде ілініп тұр. Оның өлеңдері тек қазақ даласында ғана емес, орыс тіліне аударылып, Қытайда, Чехияда, Англияда және тағы бас елдерде жарық көріп, тек қана қазақтың сүйікті ақыны емес бүкіл әлемнің сүйікті ақыны болды.

Қорыта айтқанда Жамбыл Жабаев қазақ әдебиеті тарихында, жыр алыбы ретінде тілге алынумен бірге, ол нағыз әділеттіліктің, адамилықтың, өз Отаны мен халықтар достығының, ынтымақ-бірілігін кеңінен жырлаған ақын ретінде де айрықша дәріптеле түсетін кемеңгер тұлға. Жамбыл екі заманның арасында жасап кеткен ақын болып, жаңа ғасырда да ел өміріндегі елеулі оқиғаларды өз көзқарасын өлеңімен білдіріп, халықтың көкейіндегі арман-тілегін, көкірендігі мұң-шерін жырлайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әдебиет 11 сынып, Ташкент 2018 жыл.
2. Ә.Нысанбаев «Қазақ энциклопедиясы», Алматы 1998 жыл.
3. А.Байтұрсынов «Ақ жол», Алматы 1991 жыл.
4. Ф.Ғабитова «Алып тағдыры», Алматы 1995 жыл.